

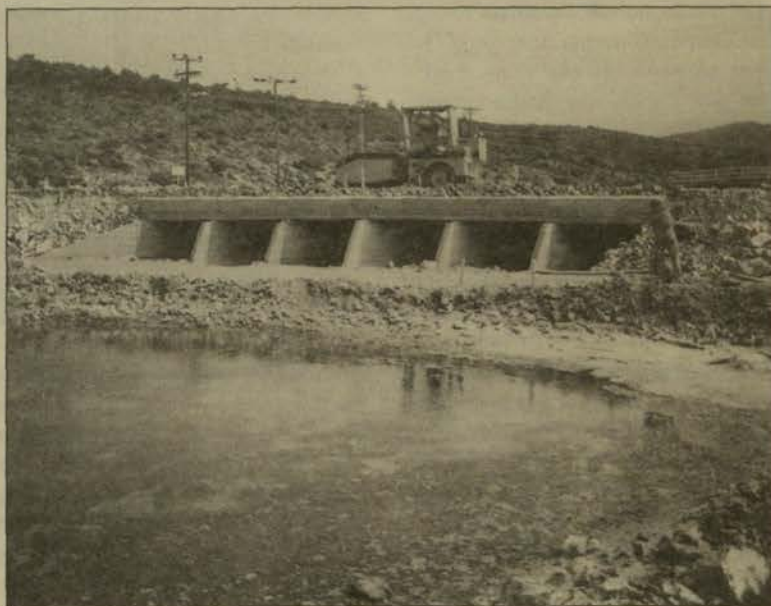
Προοπτικές Βελτίωσης των Συνθηκών Εργασίας σε Οικοδομικά Εργοτάξια

των Ιωάννη Τζουβαδάκη και Ειρήνης Κανιτάκη

Περίληψη

Η εισήγηση που ακολουθεί εντάσσεται στον τρίτο και τέταρτο στόχο του παρόντος συνεδρίου, δηλαδή παραθέτει σκέψεις και προτείνει μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας σε οικοδομικά εργοτάξια, καθώς και για την ανάπτυξη κοινωνικής και ατομικής αντίληψης υπευθυνότητας κατά το σχεδιασμό και την εκτέλεση εργασιών σε τεχνικά έργα.

Αφορά ουσιαστικά δευτερογενή αξιολόγηση πορισμάτων πρόσφατης έρευνας η οποία διεξήχθη υπό την αιγίδα του Τ.Ε.Ε. στα πλαίσια επιστημονικής ομάδας εργασίας, η οποία αποτελείτο από τους Κανιτάκη Ε. (Π.Μ.), Τζουβαδάκη Ι. (Α.Μ.), Κωστόπουλο Γ. (Μ.Μ.), Εξαρχάκο Γ. (Π.Μ.) και Δατσέρη Δ. (δικηγόρο). Η έρευνα διεξήχθη σ' όλη την Ελλάδα μέσω ερωτηματολογίου και αντιπροσωπεύει πολυετή εμπειρία στη διαχείριση μεγάλου αριθμού εργοταξίων ιδιωτικών και δημοσίων έργων. Η αξιολόγηση αυτή απηχεί απόψεις και σκέψεις των εισηγητών και μόνο, χωρίς να δεσμεύει τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας εργασίας.

Εισαγωγή

Η παρούσα εισήγηση εκφράζει σκέψεις και προτάσεις των εισηγητών με στόχους τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας στα οικοδομικά εργοτάξια, τη μείωση των εργατικών ατυχημάτων και την ανάπτυξη αισθήματος ευθύνης έναντι του επαγγελματικού κινδύνου κατά το σχεδιασμό και την εκτέλεση εργασιών σε τεχνικά έργα.

Βασίζεται απ' ενός σε πολυετή τριβή των εισηγητών σε σχετικά με το αντικείμενο προβλήματα, και απ' ετέρου σε δευτερογενή αξιολόγηση πορισμάτων έρευνας, η οποία διεξήχθη, κατά τα έτη 1993-94, υπό την αιγίδα του ΤΕΕ από επιστημονική Ομάδα Εργασίας όπως αναφέρεται στην περίληψη.

Η έρευνα αυτή είχε στόχο να αξιολογήσει το κατά πόσον εφαρμό-

ζεται η ισχύουσα νομοθεσία για την ασφάλεια και υγιεινή στα οικοδομικά εργοτάξια. Η συμμετοχή στην έρευνα από τους συναδέλφους επιβλέποντες μηχανικούς, ήταν ελεύθερη και συνίστατο στη συμπλήρωση και επιστροφή του ερωτηματολογίου στην ομάδα εργασίας. Μολονότι είχε δηλωθεί ως ανώνυμο, πολλοί συνάδελφοι έδωσαν πλήρη στοιχεία του στίγματός τους, ώστε να είναι εφικτός ένας διάλογος για περαιτέρω διευκρινίσεις επί των κωδικοποιημένων απόψεών τους. Αρχετοί επίσης, επιπρόσθετα απέστειλαν πολυσέλιδες επιστολές στην ομάδα εργασίας με τους προβληματισμούς και τις πρακτικές που εφαρμόζουν κατά την εκτέλεση του έργου της επίβλεψης. Συνολικά απάντησαν 180 συνάδελφοι με πολυετή πείρα σε δημόσια (Μ.όρος = 5

Ο Ι. Τζουβαδάκης είναι επικ. Καθηγητής Ε.Μ.Π., και η Ειρ. Κανιτάκη Επιστ. συνεργάτης Ε.Μ.Π. μέλη Μόνιμης Επιτροπής Υγιεινής και Ασφάλειας ΤΕΕ. Το κείμενο αποτελεί εισήγησή τους στο Εθνικό Συνέδριο με θέμα «Ασφάλεια και Υγεία στα εργοτάξια» που έγινε το Σεπτ. 1994 στην Κέρκυρα

έτη) και ιδιωτικά έργα (Μ.όρος = 12 έτη). Οι απαντήσεις αντιπροσωπεύουν εμπειρία που αποκτήθηκε από την επίβλεψη 800 περίπου δημοσίων και 5.000 ιδιωτικών τεχνικών έργων, σε μια κατά μέσον όρο επαγγελματική σταδιοδρομία 19 ετών. Το δείγμα αποτελείται από 66% Πολιτικούς Μηχ., 20% Αρχιτέκτονες Μηχ., 7% Ηλεκτρολόγους Μηχ., 4% Μηχανολόγους Μηχ., 3% Τοπογράφους Μηχ. Οι μισές περίπου των απαντήσεων προήρχοντο από το λεκανοπέδιο της Αττικής (54%), ενώ το υπόλοιπο (46%) προήρχετο απ' όλη την Ελλάδα. Στα παραπάνω εργοτάξια, οι συνάδελφοι δήλωσαν και περιέγραψαν 204 περιστατικά εργατικού ατυχήματος.

Διαπιστώσεις

Η πρώτη διαπίστωση που μπορεί με σιγουριά να καταγραφεί, είναι ότι οι στατιστικές του ασφαλιστικού φορέα των εργαζομένων σε οικοδομικά και δημόσια τεχνικά έργα (Ι.Κ.Α.) δηλώνουν ότι οι εργαζόμενοι σ' αυτόν τον κλάδο παρουσιάζουν έντονα αυξημένο ποσοστό ατυχημάτων έναντι κάθε άλλης κατηγορίας εργασίας που καλύπτει ασφαλιστικά ο φορέας.

Η δεύτερη διαπίστωση, που μπορεί επίσης με σιγουριά να καταγραφεί, είναι το γεγονός ότι η χώρα μας διαθέτει σήμερα ικανοποιητικό νομικό υπόβαθρο που διέπει θέματα υγιεινής και ασφάλειας στους εργοταξιακούς χώρους. Πολλά από αυτά τα νομοθετήματα είναι σχετικά πρόσφατα των τελευταίων ετών. Επίσης, μια σειρά άλλων νομοθετημάτων, ευρίσκονται στο στάδιο του προσχεδίου με σκοπό την εναρμόνιση της νομοθεσίας μας με αυτά που υπαγορεύουν οι κατευθυντήριες οδηγίες της ΕΕ. Συνεπώς, παρατηρείται μια διάθεση περαιτέρω βελτίωσης του σχετικού νομικού πλαισίου τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Μια τρίτη διαπίστωση προκύπτει από τη δευτερογενή ανάλυση των συμπερασμάτων της παραπάνω μνημονευθείσας έρευνας, με τη βοήθεια της οποίας μπορούμε να σκιαγρα-

φήσουμε με αρκετή πιστότητα την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στο χώρο των οικοδομικών εργοταξίων. Προκύπτει δηλαδή με σαφήνεια ότι τηρείται πλημμελώς έως καθόλου η υπάρχουσα νομοθεσία για την υγεία και την ασφάλεια της εργασίας. Τα νομοθετημένα μέτρα για την ασφάλεια και την υγιεινή των εργαζομένων σε δημόσια και ιδιωτικά έργα, εφαρμόζονται μερικώς και σε χαμηλά ποσοστά, δηλαδή 35% σε Δημόσια Έργα και 25% σε Ιδιωτικά Έργα.

Οι λόγοι για τους οποίους δεν τηρείται η κείμενη νομοθεσία είναι πολλοί. Οι κυριότερες αιτίες πρέπει μάλλον να αναζητηθούν:

- Στην έλλειψη ικανοποιητικής παιδείας εργαζομένων. Με τον όρο παιδεία εννοούμε τόσο τη γνώση της συγκεκριμένης εργασίας που οι εργαζόμενοι εκτελούν, όσο και τα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιήσουν, τις φυσικές και λοιπές ιδιότητες των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν, τον έλεγχο της συμπεριφοράς των εργατών μεταξύ τους, τη διάθεση συμμόρφωσής τους με τις επιταγές του επιβλέποντα μηχανικού των σχεδίων και των προδιαγραφών του έργου ή άλλων εντολών ασφαλούς διαβίωσης μέσα στο εργοτάξιο. Γενικά, καταγράφεται ότι 38% μόνο των εργαζομένων συμμορφώνονται προς τις υποδείξεις όταν αφορούν τήρηση συλλογικών μέτρων προστασίας και 32% όταν αφορούν υποδείξεις για ατομικά μέτρα προστασίας. Επίσης, εκτιμάται ότι μόνο ένα ποσοστό μόλις 3% των εργατών είναι ικανοποιητικά ενημερωμένοι, ενώ το 97% είναι ανεπαρκώς έως ελάχιστα ενημερωμένοι σε θέματα υγιεινής και ασφάλειας στον εργασιακό χώρο.

- Στην έλλειψη ικανοποιητικής παιδείας της επιβλέπουσας το έργο αρχής. Χωρίς καμμία αμφιβολία, όλοι οι συνάδελφοι προσπαθούν να προσφέρουν στο εργοτάξιο τον καλύτερό τους εαυτό και να μεταλαμπαδεύσουν τις τεχνικές γνώσεις που κατέχουν, προς όφελος του έργου. Πολλές φορές όμως, αυτές οι τεχνικές γνώσεις δεν φαίνεται να

επαρκούν, γιατί το εργοτάξιο είναι ταυτόχρονα οργάνωση και διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού. Ένας άριστα καταρτισμένος μηχανικός δεν σημαίνει ότι είναι αυτόματα και ένας καλός διοικητικός, όταν αυτό δεν το έχει έμφυτο χάρισμα ή δεν το έχει κατά κάποιο τρόπο σπουδάσει. Συνήθως, οι περισσότεροι συνάδελφοι τη σπουδή αυτή την απέκτησαν με πολύ κόπο και τριβή σε εργοτάξια με την πάροδο του χρόνου, ενώ θα έπρεπε να κατέχουν ήδη ικανοποιητικό υπόβαθρο γνώσεων και εμπειριών πριν αναλάβουν επίσημα την πρώτη επίβλεψή τους. Εδώ τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ίσως θα χρειαστεί να αναμορφώσουν κάποια προγράμματά τους, να εισαγάγουν κάποια νέα μαθήματα, να θεσπίσουν επισκέψεις συχνές σε πρότυπα εργοτάξια ή ακόμα καλύτερα να υιοθετήσουν την αρχή της υποχρεωτικής εργασίας (των φοιτητών της κατεύθυνσης δομοστατικών) για κάποιο ορισμένο διάστημα σε εργοτάξια μεγάλων εταιρειών. Είναι μια πρακτική δοκιμασμένη ήδη σε Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του εξωτερικού.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σήμερα ελάχιστα Τμήματα τεχνικών Α.Ε.Ι. στην Ελλάδα, διδάσκουν κάποιες σχετικές γνώσεις, ενώ άλλες κατ'εξοχήν ειδικότητες δεμένες και ζυμωμένες με την οικοδομή (π.χ. Αρχιτέκτονες) δεν διδάσκονται σχετικά μαθήματα. Πώς είναι δυνατόν ένας νέος μηχανικός να επιβληθεί σε απείθαρχους εργάτες ή εργολάβους της οικοδομής όταν δεν έχει διευθυντικό δικαίωμα (δηλαδή δεν τους πληρώνει αυτός), ούτε γνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που ορίζει η σχετική νομοθεσία για κάθε εμπλεκόμενο άτομο στο εργοτάξιο;

Από την έρευνα διαφαίνεται ότι έμπειροι κατά τα λοιπά συνάδελφοι μηχανικοί, δεν εγγώριζαν τί είναι το ενδεδειγμένο να πράξουν στην περίπτωση που προσπαθούσαν να επιβάλουν κάποια μέτρα προστασίας (συλλογικά είτε ατομικά) σε απείθαρχους εργαζόμενους ή εργολάβους. Συχνά κατέφευγαν σε τε-

χνάσματα μεταφοράς της ευθύνης στους εργαζόμενους με την αίτηση υπογραφής εκ μέρους των εργαζόμενων υπευθύνων δηλώσεων ή άλλων επίσης μη νόμιμων πρακτικών, τη στιγμή που ο νομοθέτης εξασφαλίζει τον επιβλέποντα μέσω της καταγγελίας της απειθαρχίας στο Ημερολόγιο Μέτρων Ασφαλείας (Η.Μ.Α.) και της γραπτής επιταγής των αναγκών κατά τη γνώμη του μέτρων.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο που αποδεικνύει ότι οι περισσότεροι συνάδελφοι είναι ανενημέρωτοι (με μια και μοναδική εξαίρεση), ήταν ότι ζητούσαν τη δημιουργία ενός κώδικα καταμερισμού υποχρεώσεων-ευθυνών σε περίπτωση ατυχήματος, ενώ υπάρχει ο νόμος 1396/83 που δίνει τους ορισμούς και προσδιορίζει με ακρίβεια τις σχέσεις και τις υποχρεώσεις των εμπλεκόμενων σε ένα οικοδομικό ιδιωτικό έργο.

Αλλά επίβλεψη δεν είναι μόνο ο μηχανικός. Ιδίως σε μεγάλα εργοτάξια, υπάρχουν και άλλα στελέχη που τον πλαισιώνουν, όπως εργοδηγοί και λοιποί βοηθοί, οι οποίοι έχουν επίσης ανάγκη κάποιας σχετικής κατάρτισης και επιμόρφωσης με αποτέλεσμα και άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης να χρειάζονται αναμόρφωση των προγραμμάτων τους και την εισαγωγή καταλλήλων για το εργοτάξιο γνώσεων.

- Στην έλλειψη κωδικοποιημένης νομοθεσίας, η οποία ευρίσκεται διάσπαρτη σε πολλούς νόμους, εγκυκλίους, αποφάσεις κ.λπ. Ενώ για άλλα θέματα έχουν βρεθεί γραφεία που έχουν κωδικοποιήσει για μεγαλύτερη ευκολία των χρηστών τμήματα ειδικά της νομοθεσίας (π.χ. Δομική Ενημέρωση), δεν έχει γίνει ακόμη αντίστοιχη εργασία για θέματα Εργατικής νομοθεσίας και ιδιαίτερα, για το κομμάτι εκείνο που διέπει ειδικά τα εργοτάξια. (Για την ακρίβεια μια πειραματική εργασία κωδικοποίησης αυτής της νομοθεσίας σε Η/Υ έχει ξεκινήσει στο ΕΜΠ στα πλαίσια Διπλωματικής εργασίας). Είναι ένα θέμα αρκετά αυτό για πολλούς συναδέλφους,

όπως διαφαίνεται από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.

- Στην έλλειψη επαρκούς ελέγχου της οικοδομικής δραστηριότητας. Είναι μια δραστηριότητα της πολιτείας, η οποία δεν μπορεί ικανοποιητικά να εκτελεστεί λόγω ανεπάρκειας αριθμού υπαλλήλων. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας, τα ΚΕ Π. Ε. Κ. Αθηνών φαίνεται να διενήργησαν 1.151 ελέγχους την τελευταία εξαετία (δηλαδή περίπου 192 ελέγχους το χρόνο) απασχολώντας κατ' έτος και κατά μέσο όρο 3 επιθεωρητές εργασίας. Η πρωτοβουλία ελέγχου κατά 80% ανήκει στην Υπηρεσία και ο έλεγχος είναι δειγματοληπτικός, κατά 18% ο έλεγχος γίνεται μετά από κάποιο ατύχημα, ενώ μόνο το 2% των περιπτώσεων αφορά έλεγχο μετά από καταγγελία τρίτων. Ο έλεγχος διενεργείται κυρίως, σε εργοτάξια που βρίσκονται στη φάση των σκυροδετήσεων, των τοιχοποιιών και των επιχρισμάτων, φάσεις οι οποίες θεωρούνται από τις πλέον επικίνδυνες, λόγω της μη ύπαρξης συνήθως, σταθερού δαπέδου εργασίας.

Οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι

πιστεύουμε πως αν εφαρμόζονταν η υπάρχουσα και μόνον εθνική Νομοθεσία, θα ήταν αρκετό για να ελαχιστοποιήσει ή και μηδενίσει τον εργατικό κίνδυνο στους χώρους των εργοταξίων, διότι η νομοθεσία ήδη περιέχει τους απαραίτητους και αναγκαίους κανόνες ασφαλείας και υγιεινής και φυσικά αυτό θα είχε άμεσο αντίκτυπο τόσο στην θεαματική μείωση των εργατικών ατυχημάτων και των επαγγελματικών ασθενειών, όσο και στην αύξηση της παραγωγικότητας του κλάδου. Σίγουρα η ασυνόμηση για τη λήψη ορισμένων μέτρων ασφαλείας δεν είναι μακροπρόθεσμα η λύση του προβλήματος και πρέπει να αντικατασταθεί από τον αυτοσεβασμό του κάθε πολίτη προς τη νομοθεσία που δρα προστατευτικά υπέρ αυτού. Έχει όμως αναφερθεί ως ένας σοβαρός μοχλός πίεσης για την υιοθέτηση και εφαρμογή μέτρων.

- Στο οικονομικό κόστος το οποίο συνεπάγεται η εφαρμογή μέτρων ασφαλείας και υγιεινής. Το πρόσθετο κόστος αναλύεται ουσιαστικά σε κόστος αγοράς σωστού εξοπλισμού, σε καθυστερήσεις που μπορεί να σημειωθούν κατά την εφαρμογή ορισμένων συλλογικών μέτρων α-

σφαλείας, την οργάνωση και δημιουργία κατάλληλων χώρων υποδοχής και εξυπηρέτησης εργατών κ.λπ. Το πρόσθετο αυτό κόστος εκτιμάται από τους συναδέλφους ότι κυμαίνεται γύρω στο 2% του προϋπολογισμού του έργου. Αυτή η διακύμανση εξηγείται από τη φύση και τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν τα διάφορα τεχνικά έργα. Γίνεται συνεπώς αντιληπτό ότι η μη τήρηση των μέτρων ασφαλείας δεν προσφέρει ουσιαστική οικονομία, κυρίως αν συγκριθεί με το κόστος και τις ταλαιπωρίες που μπορεί να επιφέρει κάποιο εργατικό ατύχημα.

Προτάσεις

α. Ειδικές

Ημερολόγιο Μέτρων Ασφαλείας (Ιδιωτικά Έργα), **Παρουσιολόγιο** του ΙΚΑ, και **Ημερολόγιο** του Έργου (Δημόσια Έργα) να αποτελούν στοιχεία του φακέλου της Οικοδομικής Αδείας. Το Η.Μ.Α. να θεωρείται μαζί με την Άδεια Οικοδομής στο αρμόδιο Αστυνομικό Τμήμα, αντί στο Γραφείο Εργασίας, για την απλούστευση των διαδικασιών πριν την έναρξη των εργασιών. Επειδή η συμπλήρωση του Η.Μ.Α. πιστεύουμε ότι αποτελεί κλειδί λήψεως κάποιων μέτρων βελτίωσης της κατάστασης στο εργοτάξιο, προτείνουμε να μην προωθείται καμία συναλλαγή στη φάση οικοδόμησης του έργου με οργανισμούς όπως ΙΚΑ, ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ, αν ο ιδιοκτήτης δεν προσκομίσει το Η.Μ.Α. για θεώρηση. Από τις θεωρήσεις αυτές θα φαίνεται πόσο συχνός υπήρξε ο έλεγχος του επιβλέποντος. Ο ίδιος ο ιδιοκτήτης και ο εργολάβος θα έχουν κάθε συμφέρον να φαίνεται ότι υπάρχει ο έλεγχος και θα αναζητούν τον

επιβλέποντα να καταγράφει τους ελέγχους του, αντί να μην λαμβάνουν συχνά όπως γίνεται σήμερα τις προφορικές υποδείξεις του. Έτσι, θα αποτελεί ένα σίγουρο τεκμήριο του τρόπου της ποιότητας και της συχνότητας των ελέγχων και ένα στοιχείο καταμερισμού ευθυνών σε περίπτωση ατυχήματος.

Υποχρεωτική σύνταξη μελέτης μέτρων ασφαλείας για κάθε σημαντικό έργο κατά τη φάση της μελέτης του έργου. Αυτή θα συντάσσεται στο μηχανικό, είτε αυτός είναι ο κύριος μελετητής, είτε από κάθε επί μέρους ειδικότητα μελετητή που θα συνοδεύει τη σχετική μελέτη. Με τον τρόπο αυτό τα μέτρα ασφαλείας κοστολογούνται, μπαίνουν στον προϋπολογισμό του έργου και καθίστανται απαιτητά από τον επιβλέποντα ως αναπόσπαστο μέρος του έργου.

Κάθε εργαζόμενος έχει την ευθύνη της προμήθειας και συντήρησης βασικών στοιχείων των ατομικών μέτρων προστασίας του, όπως κράνος, υποδήματα, φόρμα εργασίας, γάντια. Εξειδικευμένα ατομικά μέσα προστασίας όπως ζώνες ανάρτησης κ.λπ. θα του δίνονται από τον εργολάβο ή τον ιδιοκτήτη του έργου.

Σύνταξη και χρήση τυποποιημένων φύλλων ποιοτικού ελέγχου στην οικοδομή για διευκόλυνση του έργου του επιβλέποντος και του επιθεωρητού εργασίας.

Νομική υποστήριξη των μηχανικών από το Τ.Ε.Ε. σε περίπτωση εργατικών ατυχημάτων στα εργοτάξια.

Να επεκταθεί η αναγκαστική εφαρμογή οργάνωσης χώρων εστίασης, αποδυτηρίων, χώρων υγιεινής και σε εργοτάξια με προσωπικό κάτω των 70 ατόμων. Επειδή στα

μικρά εργοτάξια ο χώρος είναι γενικά περιορισμένος και το κόστος αναλογικά υψηλό για την κατασκευή εφήμερων τέτοιων χώρων, προτείνεται η υιοθέτηση κάποιου καταλύματος τύπου «τροχόσπιτου», κατάλληλα διαμορφωμένου, που να ανήκει στον ανάδοχο του έργου για τις ανάγκες του προσωπικού του.

Να δημιουργηθεί στο Τ.Ε.Ε. ενιαία βάση για τα οικοδομικά ατυχήματα με τροφοδοσία στοιχείων από το ΙΚΑ και τους άλλους φορείς που εμπλέκονται στην αναγγελία ενός ατυχήματος.

β. Γενικές

Οργάνωση της εκπαίδευσης στις διάφορες βαθμίδες της για την παραγωγή εξειδικευμένων και κατάρτισμένων στελεχών (εργάτες - εργοδηγοί - μηχανικοί), βελτίωση και κωδικοποίηση της νομοθεσίας.

Συχνός κρατικός έλεγχος, με κατάλληλη στελέχωση των υπηρεσιών.

Παροχή κινήτρων από το κράτος και τους ασφαλιστικούς φορείς για ανανέωση εξοπλισμού και προμήθειας μέσων ασφαλείας.

Εναισθητοποίηση του μέσου πολίτη σε θέματα ασφάλειας και υγιεινής στον εργασιακό χώρο γενικότερα. Μόλις πρόσφατα έλαβε τέλος ένα πλήρες ετήσιο πρόγραμμα στις χώρες της Ε.Ε. για την ενημέρωση του κοινού με ένα μεγάλο πλήθος εκδηλώσεων. Τί έμεινε τάχα από όλα αυτά στη μνήμη των εργαζομένων; Και σε πόσους εργαζομένους; Αρκεί άραγε ένα έτος για να αλλάξει νοοτροπίες δεκαετιών; Μήπως το «όραμα της ασφάλειας» θα έπρεπε να συντηρείται κατάλληλα από τα Μ.Μ.Ε. και κυρίως, να εισαχθεί ως καθημερινή πρακτική από τις τρυφερές τάξεις του Δημοτικού σχολείου;